

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Miloš KNOFLÍČEK

**Volby v demokratických zemích
Latinské Ameriky na počátku 21.století:
vybrané aspekty**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2007

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem veškerou použitou literaturu a další zdroje použitých informací.

---

podpis

Děkuji panu RNDr. Miloši Fňukalovi, PhD za vstřícnost, cenné rady a trpělivost při odborném vedení mé bakalářské práce

V Olomouci, 15. srpna 2007

VOLBY V DEMOKRATICKÝCH ZEMÍCH LATINSKÉ
AMERIKY NA POČÁTKU 21.STOLETÍ

1. Úvod

Latinská Amerika je množinou politicky a administrativně definovaných územních celků, jenž do ní bývají obvykle zařazovány na základě určitých, charakterem tamních společností podmíněných podobností. Jejich zařazovateli do areálu nazývaného Latinská Amerika bývají jak odborníci, tak i ostatní veřejnost. Zařazovatelé (včetně autora této práce) tak dnes většinou již činí automaticky a bez přemýšlení. Termín Latinská Amerika je totiž dnes již přijímaný, ustálený a zažitý sociální konstrukt, utvořený a vyplynulší z dřívějšího společenského vývoje a diskusí. Definice termínu Latinská Amerika se však mohou lišit podle přístupů různých odborných autorů i podle hloubky osobních znalostí laiků.

Tato bakalářská práce vychází z definice uvedené ve Všeobecné encyklopedii DIDEROT z roku 1999, která po mírné úpravě autora této práce zní : „Latinská Amerika je souhrnné označení států ležících na jih od suchozemské hranice Spojených států amerických a Mexika, jejichž obyvatelstvo mluví románskými, tedy z latinského jazyka pocházejícími jazyky (španělštinou, portugalsštinou a francouzštinou)“ (Všeobecná encyklopedie DIDEROT 1999 : 306)

Země ve středu autorova zájmu jsou : Argentina, Bolívie, Brazílie, Dominikánská republika, Ekvádor, Guatemala, Honduras, Chile, Kolumbie, Kostarika, Mexiko, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Salvador, Uruguay a Venezuela.

Vzhledem k tomu, že tato práce pojednává jen o volbách demokratických ve státech Latinské Ameriky, přičemž autorovo kritérium „demokratičnosti“ vychází ze zřejmě nejcitovanějšího kvantitativního hodnocení politických práv a občanských svobod organizace Freedom House z roku 2006, nesplňuje je ze souboru států Latinské Ameriky Kuba a Haiti, které jsou dle Freedom House hodnoceny jako „nesvobodné“ (<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=278&year=2006>)

Latinská Amerika, tedy soubor zemí, ke kterým teorie i praxe rozvojových studií má stále co říci, je pojednáníhodná z mnoha důvodů, mnoha úhlů pohledů i z mnoha úrovní odbornosti.

Připoutává často pozornost myslí lidí našich zeměpisných poloh v roztočivých kontextech a úrovních. I ty nejjednodušší lidové stereotypy často mají o Latinské Americe (někdy pravdivé, jindy zase od reality vzdálené, zjednodušené až pokřivené) představy: Představy krásných mladých snědých žen, představy v mileneckém vztahu žárlivých machů s

pečlivě pěstěnými kníry, představy, jejichž kontury načrtly a načrtávají telenovely i jiné mediální výstupy (tedy ten zlomek z rozmanité latinskoamerické kultury, kterému naše média dovolila dostat se k veřejnosti). Latinskoamerické tance, koka a kokain, piraně.

Latinskoamerické společenské i politické peripetie minulosti i současnosti a jejich hlavní aktéři vzbuzují „vášnivé diskuse“ i ve velmi málo sofistikovaných společenských kruzích. Latinská Amerika tedy probouzí zájem nejširší veřejnosti „kýčovitě“ konvenčními „spouštěči“ tohoto zájmu, jako jsou specifické sociálně-patologické jevy a jejich konkrétní případy a příklady, popřípadě kulturními statky s mainstreamově-komerčním potenciálem, čehož zejména mnohá média trvale a s úspěchem využívají.

Serioznější a seriózní média přinášejí z této oblasti ekonomické, politické, sociální, kulturní, mezinárodně - politické i historické informace, analýzy i prognózy a cestopisy. Rozvojový aspekt je v nich většinou v různé intenzitě prostoupen. Autor jako zásadní problém odborného a mediálního „promýšlení“ Latinské Ameriky v současných českých podmínkách vidí nedostatečně interdisciplinární přístup většiny těchto „promýšlečů“, což často vyplývá z jejich odborně užšího zaměření. Autor osobně vkládá naděje kromě ojedinělých samouků do absolventek a absolventů více interdisciplinárně zaměřených oborů (například oboru Mezinárodní rozvojová studia na Univerzitě Palackého v Olomouci a obsahově příbuzných oborů).

Právě olomoucký obor Mezinárodní rozvojová studia má jedinečnou šanci formovat odbornice a odborníky poučené o rozvojové problematice (nejen) Latinské Ameriky hlouběji a komplexněji, než je dnešní standard.

Ostatně, Rozvojové cíle tisíciletí uvádějí v rámci 8. cíle na prvním místě úkol (který je v celkovém pořadí dvanáctý), ze kterého trochu probleskuje i otázka politických a lidskoprávních aspektů jednotlivých zemí: Dále rozvíjet otevřený obchodní a finanční systém založený na jasných pravidlech, předvídatelnosti a absenci diskriminace (včetně závazku usilovat o dobré vládnutí, rozvoj a snižování chudoby, a to na národní i mezinárodní úrovni) (www.ceskoprotichudobe.cz).

Autor se domnívá, že politické a lidskoprávní otázky by měly patřit mezi ústřední témata rozvojové problematiky více než dosud, ovšem uvědomuje si, že cesta k tomuto cíli bude více než složitá a měla by vést přes vzdělávání, osvětu a veřejné diskuse ve všech zúčastněných zemích.

Dle autora význam a pozoruhodnost Latinské Ameriky dalece přesahuje pouhý počet

jejích obyvatel, územní rozlohu či souhrnnou kupní sílu obyvatelstva.

Klíčovou roli může Latinská Amerika sehrát v ovlivňování stavu životního prostředí planety Země, a to jak v rámci mezinárodních organizací, svými rozhodnutími ovlivňujícími budoucí rozsah globálních environmentálních problémů, tak i svou praktickou vnitřní politikou životního prostředí (například správným řešením problematiky antropogenní patologické činnosti (nejen) v povodí Amazonky).

O významu společenské, politické a hospodářské stability tohoto areálu pro stabilitu areálů ostatních taktéž není třeba pochybovat. Kapkou v moři problémů jsou i volby, volební právo a volební systémy tohoto neklidného shluku zemí, jež jsou v pohybu ve smyslu politicko-společenském a občas i ve smyslu ryze seismickém.

2. Cíle bakalářské práce

Hlavní cíle této bakalářské práce spočívají zejména v pohledu na vybrané, především legislativní, aspekty související s demokratickými volbami do institucí celostátní působnosti států Latinské Ameriky, jejich přiblížení a osvětlení.

Politické aspekty latinskoamerické problematiky považuje autor za významné a neoddelitelné od promýšlení latinskoamerické reality z rozvojového hlediska a chápe tuto svou bakalářskou práci jako příspěvek do politické subproblematiky rozvojových studií.

3. Metody práce

Volby do celostátních institucí, jejichž vybranými aspekty se mimo jiné tato bakalářská práce zabývá, je možné zkoumat, studovat a popisovat mnoha způsoby. Kromě toho, že politologie, které bývá téma voleb nejvlastnější, je vědou multiparadigmatickou, jež nabízí paralelně mnoho interpretačních východisek i mnohá řešení a z toho vyplývající metodický pluralismus, je rovněž samotný tématický okruh problematiky voleb velmi rozsáhlý, v jehož rámci je možné pojednávat i množství aspektů voleb (Říchová 2006 : 18 – 19). Bakalářská práce se zaměřuje na legislativní zakotvení volební problematiky v demokratických zemích Latinské Ameriky, přičemž volby definuje jako jeden ze způsobů výběru osob, které na základě získaných mandátů rozhodují o dalším vývoji teritoria, na kterém se hlasování konalo. V současné době jsou nejrozšířenějším způsobem legitimace zákonodárné moci, i když v řadě zemí samotné potvrzování legitimacy režimu nemá ani dnes ryze demokratický obsah. Méně rozšířené jsou volby u výkonné a soudní moci. Ovšem i v případech, kdy tyto složky nejsou vybírány hlasováním (občanů či volených zástupců), jsou do jisté míry pod kontrolou volených orgánů (Šedo 2004 : 11).

V rámci pojmu volby je rozlišena kategorie (1.) volební právo a (2.) volební systém, přičemž první z nich se týká okruhu osob oprávněných hlasovat a podmínek hlasování, a druhá způsobu utváření volených sborů voliči. Tyto 2 kategorie spolu úzce souvisí. Jsou závislé na povaze politického systému, státním zřízení, charakteru společnosti - zda je homogenní, heterogenní či segmentovaná, založená na ideologických postojích, aj.

(Šedo 2004 : 11)

Pro vypracování této bakalářské práce byla použita zejména rešeršně-kompilační metoda, tedy sběr a kompletace dat pro jejich následnou interpretaci.

Používání pouze mužského rodu u některých slov, která zahrnují obě lidská pohlaví (například volič) rozhodně není projevem genderové nekorektnosti autora, tudíž autor prosí o genderově korektní imaginaci čtenářů.

4. Volby v demokratických zemích Latinské Ameriky na počátku 21.století

4.1.Obecně - teoretický úvod do problematiky volebního práva a volebních systémů

4.1.1.Volební právo

Pocit práva a bezpráví provází lidskou společnost odnepaměti a je tedy neoddělitelnou součástí vývoje jakékoliv společnosti. Vyjádřením obsahu zmíněných pojmů se v průběhu času začala zabývat zejména filozofie a právní věda, které je postupně definovaly, následně často redefinovaly a postupem času dovedly do současné, přesto však definičně i výkladově pestré a heterogenní podoby, jež jako jedna z mnoha definic může znít, že volební právo je možnost volit své zastupitele a být volen do reprezentativních orgánů své země za podmínek vyjmenovaných ve volebním zákoně. (Říchová 2002 : 138 – 140).

Pojetí práva je v podmínkách současných států obecně vyjádřeno právním rámcem ve formě právních norem a omezení pro subjektivní chování občana a vztahuje se tedy i na volební právo. Volební právo je zakotveno v ústavách, zákonech a právních předpisech a jeho uplatnění ve volbách umožňuje občanovi podílet se svým dílem na kolektivním vytváření reprezentativních orgánů (Krejčí 2006 : 91).

Volební právo tedy definuje, vymezuje a omezuje zejména podmínky hlasování (jak hlasovat) a okruh osob, které se ho mohou (případně nemohou) zúčastnit

(Strmiska 2005 : 605, Chytilék-Šedo 2004 : 11), přičemž zahrnuje jak pasivní volební právo občana – právo být volen do zastupitelských orgánů své země, tak i aktivní volební právo – sám do nich volit své zastupitele. Volební právo může být posuzováno podle míry naplnění jeho všeobecnosti, přímosti, rovnosti a tajnosti. Všeobecnost se zaručuje tím, že nikdo nesmí být svévolně právo volit a být volen do zastupitelských orgánů své země zbaven. Volič má přímé volební právo, které znamená, že volí osobně, bez zastupování jinými osobami. Rovnost volebního práva znamená, že každý volič má 1 hlas se stejnou váhou jako ostatní voliči. K vykonání tajného volebního práva musí být voliči zajištěny diskrétní podmínky, aby nebylo možné zjistit, jak volič hlasoval (Šedo 2004 : 12 – 14)

Volební povinnost jako součást legislativy volebního práva

Některé státy mají legislativně přetvořené pouhé právo výkonu volby reprezentantů do státních orgánů na povinnost přijít k volbám (byť pak je již dále možné podle svého

vlastního výběru volit navržené kandidáty). Je to svým způsobem vyústění původně filozofické diskuse, kde se střetávalo pojetí přirozenoprávní a funkcionalistické. Dle prvního je volba občanským právem, dle druhého občanskou povinností naplnit veřejnou funkci.

Motivem zřejmě byly strategické snahy zajistit reprezentativní volební účast, ale jistě je také legislativním zakotvením volební povinnosti podtržen význam voleb. Zároveň však je anulována svoboda rozhodování.

4.1.2 Volební systémy

Volby patří k hlavním faktorům, které určují povahu politického systému země. Dají se chápat i jako projev veřejného mínění, jež zformuje podobu volených reprezentativních orgánů. Souborem pravidel, kterými se řídí celý volební proces až po výstup v podobě převodu voličských hlasů na mandáty, je volební systém. Pojem systém je v textu vždy používán v obecném smyslu pro označení určitého celku složeného z jeho jednotlivých prvků a vztahů mezi nimi.

Volební systém se opírá o ústavní rámec, volební zákon a volební řády i v každé jednotlivé zemi. Volební systémy mají nepřímou, ale klíčovou důležitost pro kvalitu demokracie (Šedo 2004 : 52). Ta vyplývá z nastavení jejich pravidel. Politický systém je obecně chápán jako souhrn zásad organizace a řízení společnosti a zahrnuje tedy i stranický systém. Politické strany, jež jsou jeho jednotlivými prvky, se zjednodušeně chápou jako sdružení občanů s obdobnými názory na politický a společenský život, která na základě svého programu pomocí voleb usilují o podíl na moci v zájmu určitých skupin obyvatel.

Podle mínění politologa Rae vyvíjejí volební systémy svými bezprostředními i vzdálenými účinky vliv na podobu stranického systému, který je tvořen politickými stranami a jejich vztahy, i na podobu volených reprezentativních orgánů (Šedo 2004 : 46-8). Jako bezprostřední účinek je považována např. míra proporcionality, vyjadřovaná jako procentuelní poměr získaných hlasů a mandátů každé politické strany, volební práh nutný k přidělení mandátů má zase dlouhodobý účinek v tom, že může ovlivnit účast nebo neúčast některých stran ve volených orgánech. Za obecnou definici z normativního hlediska je možné pokládat např. vyjádření, že je : ... „, volební systém souhrn pravidel daných rozhodnutím, zda volby proběhnou podle většinového principu nebo podle principu poměrného zastoupení – či podle jiného principu“ (Krejčí 2006 : 49).

4.1.2.1 Principy volebních systémů

Právě princip voleb – a s nimi celého volebního systému - tedy základní myšlenka, z níž může vycházet větší počet různých variant - rozhoduje o tom, jakým způsobem se uskuteční převod odevzdaných hlasů na mandáty.

1. Princip většinového systému

Princip většinového systému spočívá v přesvědčení, že :..., je správné, aby voliče zastupoval, popřípadě jim vládnul ten, kdo má mezi nimi největší podporu“

(Jedlička : 244

2. Princip poměrného zastoupení

Principem poměrného zastoupení uplatňovaném ve volebních systémech poměrného zastoupení, tvořících alternativu k většinovým volebním systémům, je myšlenka, že má být docíleno toho, aby se co nejpřesněji vůle voličů projevovaná v hlasování promítla do odpovídajícího počtu mandátů. Ve smíšených volebních systémech se kombinují oba principy.

Uplatnění jednotlivých principů v praxi je zřejmé z popisu příslušných volebních systémů a konkrétního provádění voleb.

4.1.2.2 Kandidátní listiny

Konkrétním vyjádřením snahy uplatnit princip poměrného zastoupení ve volebním systému poměrného zastoupení je použití stranických kandidátek – tj. seznamů kandidátů - sestavovaných v demokratických zemích při stranické diskusi v očekávaném demokratickém duchu. Tento seznam navržených kandidátů schválený politickou stranou je pak předložen voličům jako kandidátní listina. Druh kandidátní listiny, který je pro každé určité volby určen, podmiňuje způsob, jak je volič může použít.

Podle způsobu použití kandidátní listiny voličem se rozlišuje :

- systém přísně vázaných kandidátních listin (neboli také uzavřených a blokových), kde volič nemůže zasahovat do pořadí kandidátů a volí tak jenom stranu

- systém vázaných kandidátních listin (neboli uzavřených, ale neblokových), v nichž není možno měnit jména, ale jen pořadí jmen využitím preferenčních hlasů

- systém volných kandidátních listin (neboli otevřených), kam je dovoleno dopisovat nová jména (i z jiných politických stran) (Říchová 2002 :155)

Je příznačné pro použití vázaných kandidátních listin, že se volič jejich pomocí rozhoduje spíše pro volební listinu na základě sympatií ke straně než pro jednotlivého kandidáta.

4.1.2.3 Volební obvody v systému poměrného zastoupení

Velikost volebního obvodu představuje počet mandátů, které se v daném obvodě přidělují. Protože se tyto velikosti v praxi liší, uvádějí se 3 jejich velikosti. Např. podle Nohlena má malý obvod 2 – 5 mandátů, střední obvod 6 – 10, velký obvod 11 a více mandátů (Šedo 2004 : 128)

Geografické vymezení volebních obvodů by mělo z praktického hlediska (například umístění řídicích institucí řídicích volby) pokud možno ctít zachování hranic administrativních jednotek.

Změna velikostí volebních obvodů se však používá, a to ke dvěma zcela protichůdným záměrům. Zprvce může být zvětšení volebních obvodů pozitivním cílem demokratické exekutivy, která zná pravidlo, že se zvětšováním velikosti se zvyšuje proporcionalita volebního zastoupení vzhledem k volebním výsledkům (nejvyšší míra je, je-li volebním obvodem celá země). Zadruhé však může být i nedemokratickým záměrem vládnoucí reprezentace, aby pro sebe ještě víc posílila podporu od voličů na územích, kde už zjevnou podporu má (příklady nacházíme v Latinské Americe i jinde) (Šedo 2004 : 129)

Podle způsobu rozdělení území státu na volební obvody se dělí systémy poměrného zastoupení na :

- „ čistý“ systém, kdy je celá země jedním obvodem a voliči volí stejnou kandidátku. Na celostátní úrovni se sčítají hlasy voličů i rozdělují mandáty
- systém zahrnující „ kandidátky regionální, mandáty celostátní “. Zde je země rozdělena na obvody, v nichž existují různé kandidátky, ale mandáty se přidělují na celostátní úrovni
- systém zvaný „kandidátky regionální, mandáty regionální “se vyznačuje tím, že se v každém regionu používá jiná kandidátka, sčítání hlasů a přidělování mandátů probíhá v každém regionu, ale zbytky mandátů se přidělují celostátně ve 2. skrutiniu (sčítání hlasů po volbách) (Jehlička 2000 : 246)

Konkrétní forma přidělování mandátů využívá republikového mandátového čísla (zvaného též Hareova formule), které je podílem celkového počtu hlasů v zemi a počtu

poslaneckých křesel. Vyjadřuje, kolik hlasů připadá na 1 mandát. V dalším kroku se vydělí počet hlasů získaných v obvodu tímto republikovým mandátovým číslem. Celá část tohoto čísla (bez zbytku) určuje počet mandátů, které se budou ve volebním obvodu přidělovat. Nerozdělený zbytek mandátů se přidělí obvodu s největším zbytkem, pak druhému s největším, atd. V každém obvodu samostatně se obdobně určí, které strany dostanou kolik mandátů. Číslo, které k tomu vede, se tentokrát jmenuje krajské mandátové číslo a je podílem celkového počtu hlasů získaného v obvodu a počtu mandátů připadajících obvodu. Celým číslem (zaokrouhleným dolů) se vydělí počty hlasů pro jednotlivé stranické kandidátky v obvodu a přidělí se podle výsledku stranám mandáty. Zbytky mandátů se však nepodrobí proceduře největšího zbytku dělení, ale rozdělí se ve druhém skrutiniu spolu se zbylými hlasy.

4.1.2.4 Klasifikace volebních systémů

Tu podle Lijpharta je možno provést podle některé z těchto pěti dimenzí, z nichž alespoň jednu volební systém vždy obsahuje : volební formuli, velikost volebního obvodu, dodatečné přidělování poslaneckých křesel, volební práh a strukturu hlasu (Cabada 2003 :14 – 15).

4.1.2.5 Volební formule a klausule

Volební formule, jež vyjadřuje způsob přepočítávání hlasů voličů na mandáty, je tedy také základním kritériem, podle něhož může být vytvořena typologie volebních systémů.

Volební klausule vyjadřuje minimální počet hlasů v % všech hlasů, které jsou podmínkou vstupu kandidujících subjektů do parlamentu.

Důvodem použití volební klausule je snaha omezit roztržitost stranického spektra nadměrným zastoupením malých stran v parlamentu a zároveň úsilí o stabilnější vládu.

4.1.2.6 Dodatečné přidělování mandátů a struktura hlasu

Dodatečné přidělování tzv. kompenzačních mandátů je zapotřebí, dojde – li k nerovnostem na úrovni menších volebních obvodů. Křesla jsou rezervována na regionální nebo celostátní úrovni.

Struktura hlasu o systému říká, zda volič musí volit pouze 1 kandidáta nebo stranu, nebo zda může využít preference (Cabada 2003 : 15 – 16).

4.1.3 Jednotlivé typy volebních systémů

Podle některých společných znaků je možno sestavit jejich typologii. Jednou z nich je typologie Dietera Nohlena vytvořená pro Latinskou Ameriku. Obsahuje 7 typů, jež jsou : většinový systém ve vícemandátových obvodech, volební systém absolutní většiny ve vícemandátových obvodech, binominální systém, poměrný systém ve vícemandátových obvodech, smíšený systém poměrného zastoupení (personalizovaný), segmentovaný systém a čistý poměrný systém.

Další používanou typologií volebních systémů je typologie autorů Cabada a kol. (Cabada – Ženíšek 2003 : 25). Je sestavena s použitím volební formule. Jsou v ní rozlišeny 4 hlavní typy volebních systémů – většinový, semiproporční, proporční a smíšený. Ty jsou dále děleny na :

poměrné volební systémy listinné, listinné s dodatečnou celostátní kandidátkou a perzonifikované (personalizované), smíšené systémy se vzájemnou korekcí nebo systémy s koexistencí relativního většinového a listinného poměrného systému

4.1.3.1 Většinový volební systém

Mechanismem, kterým se dosáhne uplatnění většinového principu je většinový volební systém, použitelný jak pro volbu jednotlivce do funkce – např. prezidenta, viceprezidenta – tak i pro volby poslanců do kolektivních orgánů zákonodárných orgánů – např. parlamentu. Většinový volební systém funguje tak, že se ve volbách v určitém území získané hlasy voličů pro každého jednotlivého kandidáta sečtou a určí se ten, který má největší podporu voličů. Při volbách do parlamentu se také volí jeden (nebo i více) kandidát, ale území je rozděleno na více obvodů, z nichž se získané hlasy pro jednotlivého kandidáta oddělí a výsledku se dosáhne jejich součtem.

4.1.3.1.1 Rozdělení většinových volebních systémů

Většinové volební systémy se mohou v některých znacích odlišovat:

- a) Podle rozdílného způsobu určení, kdo získal největší podporu voličů, se liší
  - většinový systém relativní většiny od
  - většinového systému absolutní většiny.

- b) Podle toho, kolik mandátů se přiděluje v jenom volebním obvodě, se většinové volební systémy dělí na
- jednomandátové
  - vícemandátové.

a1) většinový systém relativní většiny

V systému relativní většiny se postupuje podle pravidla, že mandát získá ten, kdo získá v obvodu nejvíc hlasů bez ohledu na to, kolik % voličů ho volilo. Podpora většiny není nutná (Jehlička 2000 : 244 – 245)

a2) většinový systém absolutní většiny

V systému absolutní většiny je vyžadováno, aby k získání mandátu kandidát obdržel nejméně padesátiprocentní absolutní většinu hlasů voličů. To se dá splnit, pokud jsou kandidáti dva. Situaci, kdy by měli oba kandidáti po padesáti procentech hlasů, by rozhodl los. Pokud o mandáty usiluje víc než dva kandidáti, vyhlásí se 2. kolo voleb nebo se použije t. zv. alternativní hlas., který by volič musel mít navíc.

b1) jednomandátové

Pro volby v jednomandátovém obvodě má volič pro kandidáta 1 hlas.

b2) vícemandátové

Vícemandátový čistý většinový systém , který se např. používá k nepřímé volbě prezidenta USA, se v Latinské Americe nikde nepoužívá, a proto není rozebírán.

V některých vícemandátových systémech má volič víc než 1 hlas – většinou tolik, kolik se volí v obvodě mandátů. Záleží na konkrétním pravidlu, kolik hlasů může kandidátovi dát. Na účinnost volebních systémů a podobu jejich výsledků může mít vliv celá řada okolností z oblasti psychologické, sociální, ekonomické aj., např. vztah poslanců a jejich voličů, povaha kandidátních listin, volební kampaň, financování stran atd. (Kubešová 2007 : str. neoznačena).

4.1.3.2 Volební systém poměrného zastoupení

Systém poměrného zastoupení je souborem pravidel, jejichž aplikace zajišťuje, že rozložení sil v parlamentu bude relativně přesně kopírovat přání názorově blízkých skupin

občanů, aby zastupitelské sbory uskutečňovaly řízení celospolečenských procesů i v jejich zájmu.

Tyto systémy se liší, a proto i rozdělují, např. podle způsobu použití kandidátních listin a podle způsobu, jakým je území státu rozděleno na volební obvody, respektive na jaké úrovni se přidělují mandáty .

Poměrný volební systém kandidátních listin je autory Šedo, Chytilík nazvaný listinný poměrný systém (Šedo, Chytilík 2004 : 105)

4.1.3.2.1 Listinný poměrný volební systém

Rozdělení listinných poměrných volebních systémů se může vztahovat k obecným proměnným v podobě kandidátní listiny, k zavedení volební formule, v níž je obsažena technika celého převádění hlasů na mandáty, k volebnímu obvodu nebo k proměnným používaným výhradně v listinných poměrných systémech – např. ke sčítání hlasů po volbách – skrutiniu, či k zavedení volební klausule. Tyto systémy dále může rozdělovat i charakter použité volební formule, a to na systémy volební kvóty a systémy volebního dělitele (Šedo 2004 : 25 – 29).

4.1.3.2.2 Volební kvóta a volební dělitel

Volební dělitelé mají tu výhodu oproti volebním kvótám, že všechny mandáty rozdělí hned napoprvé podle průměrů hlasů na konkrétní mandát (Cabada 2003 : 20).

Volební kvóta - je počet hlasů pro určitou kandidátku nutný k získání 1 mandátu (Šedo 2004:130).

Volební dělitel - je číslo z posloupnosti čísel, kterým se postupně dělí zisky hlasů jednotlivých stran. Vzniklé podíly se seřadí podle velikosti od největšího k nejmenšímu a vezme se prvních m hodnot, kde m je počet přidělovaných mandátů. V případě d'Hondtova dělitele je posloupnost čísel 1,2,3,....

D'Hondtův dělitel se u systémů poměrného zastoupení používá k převedení hlasů na mandáty používá nejčastěji (Cabada 2003 : 20).

4.1.3.3 Smíšený volební systém

Smíšený volební systém je ve starším pojetí definován jako kombinace většinového a poměrného systému, ale nověji se definuje na zcela jiném základě jako systém o více úrovních, na nichž se odehrává volební soutěž. Jedna z těchto úrovní se nazývá nominální podle toho, že se křesla přidělují na základě jednotlivých jmenovitých kandidátek. Počet

křesel se podle zisku hlasů u těchto kandidátů přiděluje v nominální úrovni nejčastěji s využitím většinového systému. Druhou úrovní je úroveň kandidátních listin. Označení systému za smíšený závisí právě na použití kandidátních listin. V jejich úrovni se většinou používá poměrný volební systém s d'Hondtovým dělitelem nebo Hareovou kvótou. Kandidátní listiny bývají uzavřené, v nichž za pořadí kandidátů odpovídá politická strana a volič už nemůže vyjádřit svou preferenci některého kandidáta.

Jednotlivý prvek volebního systému, který při své změně nezávisle na ostatních vyvolá změnu charakteru celého systému, je považován za nezávislou hlavní proměnnou. Tou je ve většinovém volebním systému volební formule a u volebního systému poměrného zastoupení velikost volebního obvodu, uzavírací klauzule (kvorum), matematická formule a počet a charakter úrovní volebních obvodů (počet skrutinií). I další faktory, jako např. počet hlasů voliče, možnost upravovat volební lístky a j., mohou mít značný vliv, ale zásadní význam pro ovlivňování smíšeného volebního systému má vazba mezi nominální úrovní a úrovní kandidátních listin, jež určuje proporcionalitu systému. Z jejich poměru vyplyne, zda konečný výsledek voleb je většinového nebo poměrného charakteru. Pouze u poměrných smíšených systémů přistupuje ještě proměnná, která má spojitost s možností, že by politická strana mohla získat víc křesel než činí její celkový poměrný nárok. K řešení takové situace se používá redukce počtu mandátů (Cabada 2003 : 60 – 65). Zajímavá je i z ohledu na výsledek definice, podle níž je smíšený volební systém kombinací různých volebních formulí použitých pro volby do téhož reprezentativního tělesa. Smíšené systémy se pak rozdělují na kategorie podle toho, jestli jsou současně použity na sobě závislé nebo nezávislé volební formule. (Cabada 2003 : 353 – 36).

4.1.3.2.3 Perzonalizovaný poměrný volební systém

V perzonalizovaném volebním systému volič při volbě do 1 reprezentativního orgánu uplatňuje 2 hlasy dvěma různými volebními technikami, neboť jedna jeho část se volí na základě relativního většinového principu a druhá část s použitím kandidátních listin. Ačkoliv se liší způsob hlasování, rozhodující vliv na výsledek voleb má poměrná složka (Šedo 2004 : 36 – 137). Prvním hlasem volič volí kandidáta politické strany, jemuž chce dát přednost pro získání mandátu před kandidáty na stranické kandidátní listině. Právě tento krok zavedl příčinu k označení systému slovem perzonalizovaný. Druhý hlas se použije při hlasování o celostátní kandidátní listině (Říchová 2002 : 158).

4.2 Volební praxe v zemích Latinské Ameriky

4.2.1 Volební proces

Některé skupiny obyvatelstva latinskoamerických zemí, které se v již průběhu 19. století vyhlášením samostatnosti vymanily z formální koloniální závislosti na evropských zemích, v toku času postupně získávaly možnosti účastnit se do určité míry formování politického systému pomocí voleb všude tam, kde to umožňoval charakter nově nastoleného režimu. Avšak cesta k demokratickým volbám byla v těchto zemích mnohdy mimořádně dlouhá a složitá a v důsledku tamní reality střídání převážně autoritativních režimů na vládní úrovni, pro níž byl typický výrazný vliv ozbrojených složek, často až tragická.

Politická, ekonomická a společenská nestabilita, již v mnoha zemích provázely občanské války a státní převraty, neumožňovala promyšlené budování institucí a vedla k určitému zafixování autoritativního způsobu vládnutí do politické kultury latinskoamerických zemí, což se i dnes odráží například v existenci charakteristické latinskoamerické politické konfigurace dělby moci a pravomocí – v prezidencialismu. Ten v sobě zahrnuje jak značně dominantní formální i neformální postavení prezidentů na politických scénách dotyčných států, tak i samotnou přímou volbu prezidenta republiky, jež je však na druhou stranu mnohými občany považována za nejsilnější projev demokracie. Vztah prezidenta a parlamentu by však měl být převážně kooperační, neboť bez stabilnější podpory parlamentní většiny stávajícímu prezidentovi trpí zpravidla dotčený politický systém nízkou mírou efektivity. Při existenci takových výrazných politicko-programových odlišností mezi prezidentem a parlamentní většinou by pak takový prezident zůstával v prosazování svých návrhů osamocen.

4.2.2 Kvalita volebních procesů

Je rozdíl, zda se země na cestu demokracie vrací a nebo ji nastupuje poprvé bez předchozí zkušenosti (Nohlen 2005 : 8 – 10)

4.2.2.1 Příklady proměn kvality voleb v latinskoamerických zemích

Kolumbie jako první ze sledovaných zemí zažila období demokracie v letech 1853 až

1858 a v letech 1936 až 1953. Dokonce tři přechodná období s demokratickými volbami zaznamenáváme v Argentině : v letech 1912 až 1930, posléze v letech 1946 až 1955 (formálně) a následně v letech 1973 až 1976. Mezi další patřila v letech 1918 až 1973 i Uruguay, Guatemala v letech 1945 až 1954, Ekvádor 1945 až 1972, Venezuela 1945 až 1948, Chile 1949 až 1973, Honduras 1971 až 1972 nebo Peru 1980 až 1992. Pokud však pro účely tohoto odstavce vztáhneme období nepřerušovaných demokratických voleb k současnosti, pak - podle časově nejvzdálenějšího počátku ode dneška - vede Kostarika (od roku 1953), následují Kolumbie a Venezuela (od roku 1958), Dominikánská republika a Ekvádor (od roku 1978), Bolivie, Brazílie a Honduras (od roku 1982), Argentina (od roku 1983), Guatemala a Uruguay (od roku 1985), Salvador a Panama (od roku 1989), Chile a Nikaragua (od roku 1990), Paraguay (od roku 1992), Mexiko (od roku 1997) a nejnověji Peru (od roku 2001).

Pokud však sledujeme pouhé časové období nepřerušovaného volebního procesu trvajícího až do současnosti bez sledování jeho demokratických kvalit, ukazuje se, že nejdelší časový úsek vykazuje Kostarika (od roku 1919), Mexiko (od r. 1920) následované Brazílií (od r.1945), Paraguayí (od r.1954), Kolumbií a Venezulelou (od r.1958), Dominikánskou Republikou (od r.1966), Ekvádorem (od r.1979), Peru (od r.1980), Salvadorem (od r.1981), Hondurasem a Bolivií (od r.1982), Argentinou (od r. 1983), Uruguai a Nikaragou (od r.1984), Guatemalou (od r.1985), Chile a Panamou (od r.1989) (UNDP Compendium 2005 : 37).

Z porovnání období samotného nepřerušovaného volebního procesu vztaženého k současnosti (UNDP Compendium 2005: 37) s obdobími s volbami definovanými jako demokratické vyplývá, že i v dobách některých nedemokratických režimů se konaly pravidelné volby, avšak byly jen úmyslnou kulisou demokracie.

Například v Mexiku, kde se tedy nepřerušovaný volební proces koná od roku 1920 (UNDP Compendium 2005: 37), Nohlen mluví o demokratických volbách až od roku 1997. Obdobně v Brazílii se volby bez přerušení konají již od roku 1945, avšak Nohlen je jako demokratické definuje až od roku 1982. Taktéž v Kostarice, tedy v zemi s nejdelším nepřerušovaným volebním procesem, trvajícím již od roku 1919, období nepřerušovaných a zároveň demokratických voleb započalo v roce 1953.

Dlouhé a úporné období periodických, avšak nedemokratických voleb v letech 1954 až 1992 zažívala i Paraguay. Mezi další země, kde nepřerušovaný volební proces začal o více než 5 let dříve, než získal své demokratické kvality, patří Dominikánská republika, Nikaragua a Salvador. V Peru, které v letech 1992 až 2001 prožívalo etapu, považovanou za

nedemokratickou, rovněž v této době probíhaly nepřerušované volby.

Úroveň demokracie (a rovněž vládnutí a lidskoprávních aspektů) tudíž nelze vztáhnout jen k pravidelnosti konání voleb politických představitelů. Ti jsou v demokratických zemích delegováni do reprezentativních orgánů státu k tomu, aby ve smyslu demokracie, jenž se dá vyjádřit jako .... „specifický způsob řešení vnitrostátních politických rozporů a konfliktů, a to při využití většinového principu při přijímání rozhodnutí“ (Krejčí 2006 : 18), zastupovali v mezidobí voleb občany.

Je zajisté mnoho příčin v bouřlivě vytvářených a utvářených politických systémech zemí Latinské Ameriky, z nichž dosud mohou plynout rozdíly mezi způsoby chování jednotlivců i jednotlivých složek společnosti a právním rámcem v ústavě deklarované demokracie. Kvalitativně se přitom liší stupeň demokracie i podle vývojové pozice v procesu demokratizace, a proto je potřeba rozlišovat v demokratické teorii (a vlastně i praxi) alespoň dvě fáze proměn : přechod k demokracii a konsolidaci demokracie (Němec 2006 : 15)

Svoboda volebního rozhodování občanů může být ovlivněna politickým ovzduším voleb a prostředím, například pokud v něm silněji působí nátlakové skupiny nebo některé sociální a hospodářské důvody determinující napětí – jako prohlubování chudoby a nerovnosti, hospodářská krize, inflace, nezaměstnanost, nepotismus, korupce aj. I v dnešní době je proto velmi důležité zabývat se sledováním průběhu voleb a vyhodnocovat jej prostřednictvím nezávislých pozorovatelů a analytiků.

Při sledování demokratických trendů zemí musíme připustit, že stranou tohoto demokratického vývoje zůstávala řada aspektů latinskoamerické politické reality, například fakt upírání všeobecného volebního práva ženám, a to až o desítky let vzhledem k zavedení všeobecného volebního práva mužů. Z porovnání dat o poskytnutí všeobecného volebního práva mužům a ženám vyplývá – s výjimkou například Brazílie – nerovný dlouhodobý postoj tehdejší politické reprezentace k ženám a mužům způsobilým k volbám (viz níže pojednání o volebním právu).

Co se týče postupného rozšiřování pasivního volebního práva směrem ke všeobecnosti, lze zpravidla pozorovat časově posloupnou sérii několika kroků : nejprve zavedení všeobecného volebního práva mužů, posléze rozšíření všeobecného volebního práva i na ženy a negramotné občany. Posledním krokem bylo snížení minimální věkové hranice pro přiznání pasivního volebního práva. Samotné všeobecné volební právo mužů bylo v některých latinskoamerických zemích – například v Argentině nebo v Uruguayi - zavedeno ve stejné době jako v některých evropských průmyslově vyspělých zemích, k čemuž mohly přispět i

víceméně poměrně intenzivní vzájemné obchodní styky mezi těmito evropskými a latinskoamerickými zeměmi. Postupnou diverzifikací exportních ekonomik podmíněné vývojové proměny třídní struktury v zemích Latinské Ameriky, zejména vzrůstající podíl střední třídy, zatím příliš slabé na získání odpovídajícího vlivu na politickou moc, mnohdy vedly k utváření jakýchsi „třídních spojenectví“ částí této střední třídy s dělnictvem nebo s tradičními držiteli moci, lišící se dle situace v konkrétních zemích. To ve svých důsledcích ovlivnilo demokratický vývoj a mělo dopady jak na rozšiřování, tak i na vytváření překážek šíření všeobecného volebního práva (Nohlen 2005 :12).

Je zajímavou a ojedinělou skutečností ve sledovaných zemích, že brazilský politický systém poskytl ženám všeobecné volební právo už v roce 1932 stejně jako mužům. O 20 let později – v r. 1952 - jej také získali zároveň ženy a muži Bolívie. V každé další ze sledovaných zemí pak jde vždy o relativně velký časový rozdíl v zavedení tohoto práva mužů a žen. Mnohdy je však tento velký rozdíl způsoben brzkým zavedením všeobecného volebního práva mužů. Obecně lze říci, že zpoždění, s jakým bylo všeobecné volební právo žen zavedeno, se pro jednotlivé země značně lišilo a že bylo v rozmezí 0 až 97 let ! Extrémní hodnotu z tohoto hlediska vykazuje například Mexiko, kde zpoždění všeobecného práva pro ženy činí 97 let za všeobecným právem pro muže, v Paraguayi 93 let, v Dominikánské republice 73 let, atd.

Do r. 1963 bylo však všeobecné volební právo ženám přiznáno už ve všech sledovaných zemích Latinské Ameriky (Nohlen 2005 : 12).

4.2.2.2 Současný stav volebního práva

Volební právo zaručuje ústava a volební zákon každé latinskoamerické země za podmínek, jež jsou v ní a ve volebním zákoně vyjmenovány.

Ve všech zemích osmnácti zemích (viz Úvod) je v současnosti pasivní volební právo všeobecné, což znamená, že se vztahuje bez rozdílu na ženy a muže ve věku (většinou) 18 a více let, na něž se nevztahuje jakékoliv jiné omezení nebo zákaz volebního práva. Z čehož vyplývá, že stále existují určitá vyjímající kritéria, z nichž může vyplynout zákaz či omezení výkonu pasivního volebního práva. Tato kritéria se obecně v jednotlivých latinskoamerických zemích týkají především : věku voliče, státního občanství, pobytu v zahraničí v den voleb (otázka možnosti či nemožnosti externího hlasování), způsobilosti a nezpůsobilosti k právním úkonům, příslušnosti k ozbrojeným složkám státní moci (k armádě či policii), provinění, odsouzení a trestu. Avšak omezení volebního práva například na základě třídní příslušnosti či

gramotnosti, je v současné době s přijímanou charakteristikou volebního práva neslučitelné.

Nejnižší věková hranice pro uplatnění volebního práva je ve všech osmnácti zemích 18 let, s výjimkou Brazílie a Nikaraguy, kde je dovoleno volit od 16 let, a s výjimkou Dominikánské republiky, v níž před osmnáctým rokem mohou volit ženatí muži a vdané ženy (UNDP Compendium 2005: 38).

V Bolívii však od 18 let mohou volit jen lidé sezdaní v manželském svazku a ostatní mají přístup k volbám až od 21 let (Nohlen 2005 : 12).

Externího hlasování, tedy hlasování ze zahraničí, se občané toho kterého státu mohou účastnit bez omezení zákonem v Argentině, Brazílii, Dominikánské republice, Kolumbii, Peru a Venezuele.

Honduras a Mexiko tuto praxi připouští s určitými omezeními, například Mexiko umožňuje přechod hranice za účelem voleb do speciálně zřízených volebních stanic. Deset zemí však klade jednoznačný zákaz externího hlasování. Jsou to : Bolívie, Chile, Ekvádor, Guatemala, Kostarika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Salvador a Uruguay (UNDP Compendium 2005: 38).

Ve většině zemí Latinské Ameriky platí zákaz volby ve volbách do reprezentativních orgánů příslušníkům cizího státu žijícím momentálně na území země, kde probíhají volby. Tento zákaz platí v případě voleb do celostátních politických orgánů v Argentině, v Brazílii, Dominikánské republice, Ekvádoru, Guatemale, Hondurasu, Kostarice, Mexiku, Nikaragui, Panamě a Peru. Za určitých omezujících podmínek se volba připouští v Bolívii, Chile, Kolumbii, Paraguayi, Uruguayi a Venezuele, avšak se zpravidla možnost hlasování příslušníkům cizího státu dává pouze v lokálních či v regionálních volbách (které nejsou tématem této práce), což je například případ Bolívie a Kolumbie. Chile, Uruguay a Venezuela mají stanovené časové podmínky vztahující se k délce pobytu cizího státního příslušníka na svém území. Ta musí vykazovat minimální časové období vyšší než 5 let v Chile, 15 let v Uruguayi a 10 let ve Venezuele.

Ve všech sledovaných zemích rovněž existuje zákaz volebního práva pro duševně nezpůsobilé jedince. Vzhledem ke složitosti této problematiky lze předpokládat, že definice a vymezení pojmu „duševně nezpůsobilý“ se může v jednotlivých zemích výrazně lišit.

Rovněž vězni odpykávající si své tresty ve věznicích jsou zbaveni volebního práva. Poměrně rozšířeným rysem volebního práva sledovaných zemí je zákaz volebního práva pro příslušníky ozbrojených (silových) složek státní moci, tedy pro příslušníky armády či policie.

Zřejmě tak jde o konsekvence předcházejícího politického vývoje, kdy v mnohých

vnitrostátních konfliktech hrály ozbrojené složky významnou, často z například hlediska lidských práv značně negativní roli. Ze sledovaných zemí patří k těm, které nepřiznávají volební právo příslušníkům ozbrojených složek patří Brazílie, Kolumbie, Dominikánská Republika, Ekvádor, Guatemala, Honduras, Paraguay a Peru. Naopak tedy této skupině obyvatel je přiznáváno volební právo v Argentině, Bolívii, Chile, Kostarice, Salvadoru, Mexiku, Nikaragui, Panamě, Uruguayi a Venezuele.

Mezi další skupiny obyvatelstva, kterým některé sledované země nepřiznávají volební právo, patří jedinci zadržovaní soudním rozhodnutím, kteří jsou vyloučeni z volebního práva v Argentině, Chile, Salvadoru, Hondurasu, Mexiku, Paraguayi a Uruguayi. Lze předpokládat, že těchto ustanovení může být v některých případech zneužíváno.

Některé další sledované země vymezují i další specifické kategorie obyvatel, vyloučené z volebního práva, přičemž jejich definice jsou značně specifické a složité. V Kolumbii, Mexiku a Paraguayi tak nemá býti přiznáváno volební právo příslušníkům povstaleckých skupin či osobám prchajícím před zákonem, Salvador a Honduras nepřipouští volební právo pro pachatele volebních podvodů a v Salvadoru, Mexiku a Uruguayi je volební právo upíráno osobám, které byly shledány vinné z „nemorálního chování“. (UNDP Compendium 2005: 38)

4.2.2.2.1 Absence volebního práva žen, její důsledky a náprava

Dlouhodobá nepřístupnost politické sféry pro ženy měla zřejmě za následek nižší předpoklady uspět ve volbách na základě pasivního volebního práva. I proto byly v zejména letech 1991 – 1997 v některých zemích zavedeny kvóty pro procentuální zastoupení žen na volebních kandidátkách. Ani tento krok však ve volební soutěži s muži nezaručuje úspěch u voličů a z něj odvozené zastoupení žen v demokratických reprezentativních orgánech země. Hodnoty kvót se v jednotlivých zemích často liší. Zpravidla se pohybují v intervalu mezi 20% a 40%. Nejnižší stanovenou minimální kvótu pro ženy do dolní komory parlamentu – 20 % - má podle zákona Paraguay (a měl do r.1996 i Ekvádor, jenž ji zvýšil na 30 %), 25 % předepisuje Peru a Dominikánská republika a 30% používá Argentina (tuto hodnotu nasadila jako první), Bolívie, Brazílie, Ekvádor, Kolumbie, Mexiko, Panama a Venezuela. Jedině Kostarika má 40-ti procentní kvótu. Avšak podíly žen v parlamentních komorách zmiňovaných zemí se i navzdory těmto opatřením zvyšují jen pomalu (International IDEA 2003 : 22).

4.2.2.2 Volební povinnost jako součást legislativy

Některé státy Latinské Ameriky (ale i další státy) mají legislativně přetvořené pouhé právo výkonu volby reprezentantů do státních orgánů na povinnost přijít k volbám (byť pak již dále mohou podle svého vlastního výběru volit navržené kandidáty). Je to svým způsobem vyústění původně filozofické diskuse, kde se střetávalo pojetí přirozenoprávní a funkcionalistické. Dle prvního je volba občanským právem a občan má tedy zákonné právo rozhodnout se samostatně o své účasti či neúčasti, podle druhého je volba vlastně občanskou povinností a občan-volič má povinnost splnit veřejnou funkci.

V motivech pro zavedení volební povinnosti zřejmě převládaly různé strategické důvody, především zajistit reprezentativní volební účast (zvláště když je celkem pravděpodobné, že kdo už k volbám přijde, bude také i volit). Jistě je také legislativním zakotvením volební povinnosti podtržen význam voleb, ale je zároveň v tomto případě anulována svoboda rozhodování. V zemích Latinské Ameriky lze vydělit několik kategorií dle důrazu na volební povinnost. První kategorií, jsou země, kde jsou volby povinné, se stanovenými a následně i uplatňovanými sankcemi za nezákonnou neúčast. Patří sem Chile, Ekvádor, Peru, Uruguay a Bolivie, přičemž v Chile se volební povinnost vztahuje pouze na registrované voliče, v Ekvádoru se volební povinnost vztahuje na gramotné občany do pětadesáti let a v Peru na gramotné občany do sedmdesáti let. Další kategorie - se zákonem stanovenou volební povinností i stanovenými sankcemi (již neuplatňovanými) - zahrnuje Argentinu, Brazílii, Honduras, Mexiko a Paraguay, přičemž v Argentině je volební povinnost deklarovaná pro občany do sedmdesáti let a v Brazílii pro gramotné občany ve věku od osmnácti do sedmdesáti let. Třetí kategorií jsou země, které sice zákonem stanovují volební povinnost, avšak bez jakýchkoliv sankcí. Mezi tyto země patří Kostarika, Dominikánská Republika, Salvador, Guatemala a Panama. Poslední kategorií jsou nemnohé státy s volbami nepovinnými, tedy Venezuela, Kolumbie a Nikaragua. (International IDEA 2007: 247).

Povinnost volit bude zajisté i nadále diskutována a je pravděpodobné, že bude i v této oblasti docházet k legislativním různosměrným změnám v jednotlivých zemích. Směrem od povinnosti k dobrovolnosti spíše až tehdy, až budou lidé zodpovědněji rozumět obsahu pojmu občan. Třeba až bude účast na volbách pro každého smysluplným osobním přáním.

Významný je rovněž fakt, že občané sledovaných zemí, kteří formálně disponují aktivním volebním právem, musí být ještě navíc zaregistrováni. Ve většině sledovaných zemí je registrace povinným aktem každého oprávněného voliče, konkrétně v Bolívii, Dominikánské republice, Guatemale, Hondurasu, Mexiku, Nikaragui, Panamě, Paraguayi,

Salvadoru, Uruguayi a ve Venezuele.

Automatická registrace oprávněných voličů probíhá v Argentině, Brazílii, Ekvádoru, Kostarice a v Peru. Ve zbývajících třech sledovaných zemích je registrace dobrovolná. V rámci problematiky registrace voličů hraje roli i fakt, zda jsou registry decentralizované, semidecentralizované či spravované centrálně, což se může projevit na míře nesrovnalostí u některých decentralizovaných registrů (UNDP 2005: 41, International IDEA 2007: 247).

4.2.3 Kvalifikační požadavky na kandidáty do prezidentských úřadů a parlamentních komor

Pasivní volební právo (být volen) klade prostřednictvím volební legislativy na potenciální uchazeče o zastupitelské funkce určité osobní kvalifikační požadavky, přičemž nesplnění jednoho či více z nich vede zpravidla k tohoto práva, tedy k nemožnosti kandidovat. Tento vymezující a omezující princip funguje jak pro přiznání aktivního volebního práva, tak i pasivního. Vzhledem k předpokladům relativně vyšší složitosti role a zodpovědnosti volené funkce jsou zpravidla požadavky pro přiznání pasivního volebního práva náročnější než pro přiznání aktivního volebního práva. Rovněž se obecně dá říci, že také existuje určitá hierarchie v tom smyslu, že v řadě zemí jsou relativně nejvyšší požadavky kladeny na kandidáty na funkce prezidentů a viceprezidentů, relativně nižší požadavky na kandidáty na zastupitelské funkce v horních komorách parlamentu a relativně nejnižší požadavky jsou kladeny na kandidáty do zastupitelských funkcí v dolních komorách parlamentů. Například ve všech latinskoamerických zemích se liší požadavek na minimální věk prezidenta od požadavku na poslance, ve třech zemích se liší požadavek na minimální věk prezidenta i od požadavku na minimální věk senátora, v devíti zemích však není minimální požadovaný věk senátora určen, protože tam senát neexistuje.

Tyto nutné kvalifikační požadavky na uchazeče o volenou funkci v prezidentských volbách a volbách do komor parlamentů se ve sledovaných zemích Latinské Ameriky týkají zpravidla státního občanství, minimálního věku, místa bydliště či pobytu, méně často pak gramotnosti či vzdělání, morálních kritérií, bohatství a případně i zákazu být náboženským lídrem.

Státní občanství

Z hlediska státního občanství se v dostupných zdrojích liší postavení uchazeče o

funkci podle nutnosti prokázat narození v zemi či (v případě voleb do komor parlamentů bývá často relevantním kritériem narození v té které volebně - či územně-správní jednotce) a nebo prokázáním alespoň občanství v té které zemi.

Ve všech latinskoamerických zemích požadují, aby byl kandidát na funkci prezidenta i viceprezidenta v takové zemi, s výjimkou Nikaraguy, kde postačí, aby byl jejím občanem. Pro volby poslanců a senátorů bývají buď bezvýhradní požadavky na místo narození nebo občanství anebo alternativní požadavky vztahující se k délce doby, po kterou má kandidát trvalé bydliště na území země. V Bolívii, Ekvádoru, Guatemale, Hondurasu, Mexiku, Paraguayi, Peru a Salvadoru je požadováno narození kandidáta na poslance v zemi, v Brazílii, Chile, Kolumbii a Nikaragui zase přikládají větší důležitost občanství. V ostatních zemích jde vesměs o alternativní požadavky : v Argentině je třeba buď být v zemi narozen nebo být alespoň 4 roky jejím občanem. V Dominikánské republice a Kostarice musí být narození i občanství v zemi nebo v ní mít nejméně 10 let trvalý pobyt .V Panamě se připouští buď narození v zemi nebo alespoň 15 let trvalého pobytu.V Uruguayi stačí buď narození v zemi nebo nejméně pětileté občanství ve Venezuele a kromě samotného občanství postačí občanství nebo minimálně 15 let trvalého pobytu.

Pro kandidaturu na funkce senátorů se požaduje narození v zemi v : Bolívii, Kolumbii, Mexiku a Paraguayi, v Brazílii a v Chile postačí občanství. Několik dalších zemí má v alternativě k narození v zemi časový požadavek na minimální délku pobytu v zemi : Argentina - 6 let, Dominikánská republika - 10 let, Uruguay - 7 let. Ostatní země senát nemají.

Minimální věk

Minimální věk pro zvolení prezidentem nebo viceprezidentem republiky je v latinskoamerických zemích většinou 35 let. Setkáváme se s tím v Bolívii, Brazílii, Ekvádoru, Mexiku, Panamě, Paraguayi, Peru, Uruguayi i Venezuele. Věkovou hranici 30 let stanovuje volební zákon v Argentině, Dominikánské republice, Hondurasu, Kolumbii, Kostarice a Salvadoru. Nejnižší věk pro tuto funkci připouštějí v Nikaragui - 25 let a nejméně 40 let určili jako požadovanou hranici v Guatemale a Chile .

Minimální věkovou hranici pro kandidaturu na poslance do parlamentu – 21 let – má : Brazílie, Chile, Honduras, Kostarika, Nikaragua, Panama a Venezuela.

V ostatních zemích kromě Guatemaly – v Argentině, Bolívii, Dominikánské republice,

Ekvádoru, Kolumbii, Paraguayi, Peru, Salvadoru a Uruguayi - musí být dosaženo věku 25 let. V Guatemale však mají dovoleno kandidovat na poslance už osmnáctiletí.

Minimální věk pro kandidáty na senátory je opět nejvyšší v Chile, a to 40 let. Věk 35 let postačí ke kandidatuře na senátora v Bolívii, Brazílii a Paraguayi. Věkovou hranici 30 let uzákonili v Argentině, Kolumbii a v Uruguayi. Nejmladším latinskoamerickým senátorem by se mohl z hlediska věku stát Mexičan nebo občan Dominikánské republiky už ve věku 25 let.

Při volbách do parlamentních komor, kdy je vytvořeno více volebních obvodů, začíná hrát určitou politickou roli místo bydliště (respektive trvalého pobytu) kandidáta v rámci jednotlivých volebních obvodů. V některých státech Latinské Ameriky je tato otázka legislativně zohledněna, v jiných ne. Toto legislativní zohlednění, které zřejmě vychází z přesvědčení, že kandidát (a tedy případný poslanec či senátor) by měl určitým formálním způsobem prokázat svůj vztah k volebnímu obvodu, v němž kandiduje, což v důsledcích znamená požadavek na prokázání bydliště (místa pobytu) kandidáta v dotčeném volebním obvodu. Mezi země Latinské Ameriky, které na bydliště (respektive narození) kandidáta na konkrétním území uvnitř státu nekladou požadavek, patří Bolívie, Kolumbie, Kostarika, Guatemala, Paraguay, Peru, Salvador a Uruguay.

Brazilská legislativa pak požaduje bydliště kandidáta na území volebního obvodu v den relevantní pro registraci kandidátních listin. Mexická legislativa požaduje nejméně šestiměsíční pobyt nebo alespoň narození kandidáta na území volebního obvodu. V Panamě je pak nutná délka pobytu ve volebním pobytu nejméně 1 rok, v Argentině 2 roky bezprostředního pobytu v konkrétní provincii, stejně jako v Nikaraguyi (v konkrétním volebním obvodu), v Ekvádoru nejméně 3 roky, ve Venezuele nejméně 4 roky, v Dominikánské Republice 5 let, v Hondurasu krom toho i narození.

Požadavky na gramotnost, respektive na dosažené vzdělání, kladou Barazílie, kde jsou negramotní (...znevýhodnění..), dále v Chile, kde je požadováno minimálně střední vzdělání a v Salvadoru, kde je nutné prokázat alespoň minimální úroveň gramotnosti.

Některé sledované země taktéž kladou zákaz kandidatury osob definovaných jako náboženští vůdci. Do této skupiny zemí patří Bolívie, Guatemala, Honduras a Nikaragua. Další tři země, tedy Kostarika, Salvador a Venezuela pak tento zákaz vztahují pouze ke kandidátům na funkce prezidentů a viceprezidentů.

Specifický požadavek je rovněž kladen na kandidáty do horní komory argentinského parlamentu, a to majetkový census, který spočívá v povinnosti prokázání ročního příjmu v

minimální hodnotě 2000 argentinských pesos, či jejich ekvivalentu. Je však pravděpodobné, že vzhledem k vývoji argentinské inflace na počátku 21. století je tento census výrazně menší překážkou, než byl v době, kdy vstoupil v platnost. (UNDP Compendium 2005: 47-48)

Požadavky na gramotnost, které v současné době již ve sledovaných státech nejsou překážkou pro přiznání aktivního volebního práva tak jen potvrzují pravidlo, že pro přiznání pasivního volebního práva jsou nutné předpoklady náročnější.

Zatímco přiznání aktivního volebního práva je nezbytnou podmínkou pro přiznání aktivního volebního práva, přičemž logicky opačný vztah neplatí.

Tato bakalářská práce se ve svých částech, pojednávajících o aktivním i pasivním volebním právu zaměřuje na roli lidského jedince ve smyslu práv a povinností volit i být volen. Přesto je však nutné alespoň částečně zmínit i nutné zákonné kvalifikační požadavky, které volební legislativa sledovaných zemí klade rovněž na politické subjekty (politické strany), ucházející se o volené zastupitelské funkce ve státních institucích.

Na politické subjekty ve sledovaných zemích zpravidla klade volební legislativa zákonné požadavky ve dvou základních kontextech. Prvním kontextem jsou požadavky nutné pro počáteční registraci politické strany a druhým kontextem jsou následné požadavky pro pokračování existence politické strany *de iure*.

Požadavky pro počáteční registraci politické strany jsou zpravidla vztaženy ke členství, respektive k počtu členů této politické strany, a to buď v absolutních hodnotách, nebo v procentuálním podílu těchto členů v rámci definovaného celku vztaženému například k celkovému počtu hlasů registrovaných voličů či k celkovému počtu hlasů ve vybraných referenčním volbám.

Požadavky pro pokračování existence politické strany *de iure* vykazují vesměs stejná, či alespoň blízká kritéria, ovšem již neoperují s početností členské základny, avšak vztahují se k množství platných hlasů v proběhnuvších referenčních volbách, většinou vyjádřených procentuálním podílem z celkového počtu platných hlasů. Vzhledem k výrazně vyšší restriktivnosti těchto kvantitativních požadavků na registraci i další existenci politických stran sledovaných zemí, je pravděpodobné, že počty politických stran *de iure* v těchto zemích jsou nižší než například v některých zemích Evropské unie, ovšem pravděpodobně řada stran v zemích s méně restriktivními požadavky na registraci a následnou existenci politických stran existuje sice *de iure*, ale nikoliv *de facto*. (UNDP Compendium 2005: 50)

V některých sledovaných zemích mají politické strany rovněž výsadní postavení (monopol) na nominaci kandidátů do voleb prezidenta a parlamentních komor. Mezi tyto

země patří Argentina, Bolívie, Brazílie, Kostarika, Dominikánská republika (kde však jsou na nezávislé kandidáty požadavky stejné jako na registraci politické strany), Guatemala, Mexiko, Nikaragua, Panama, Salvador a Uruguay. Naopak nezávislí kandidáti se mohou účastnit voleb v Chile, Kolumbii, Ekvádoru, Hondurasu, Paraguayi, Peru a ve Venezuele. (UNDP Compendium 2005: 49). Zřejmě však i v zemích, kde politické strany nemají monopol na nominaci kandidátů do sledovaných voleb může volební systém nezávislým kandidátům svým nastavením výrazně ztěžovat šanci uspět.

4.2.4 Volební systémy pro volbu prezidentů

Soubor oprávněných voličů sledovaných států Latinské Ameriky může volit prezidenta své země přímým hlasováním. K tomuto účelu je v latinskoamerických zemích používán některý ze tří odlišných volebních systémů. Jsou to :volební systém absolutní většiny, volební systém prosté (relativní) většiny a volební systém relativní většiny s minimálním volebním prahem nutným pro zvolení prezidenta (taktéž nazýván systém absolutní většiny se sníženým prahem). Ten představuje podíl hlasů voličů v % z celkového počtu hlasů, který musí být dosažen, aby tento kandidát na prezidenta byl skutečně zvolen. Volební práh může být doplněn ještě i požadavkem na určitý předstih udaný v % hlasů před 2. kandidátem. V prezidentských volbách, založených na principu „vítěz bere vše“, tedy volební systémy absolutní většiny i relativní většiny s minimálním prahem nutným pro zvolení prezidenta, voliči mají psychologicky podmíněné tendence se soustředit na ty kandidáty, jenž mají relativně větší předpokládanou šanci na vítězství.

Všechny nepluralitní volební systémy pro volbu prezidenta potřebují opatření k vyřešení situace, kdy žádný kandidát nepřekoná zákonem požadovanou hranici procentuálního podílu platných hlasů. Tímto opatřením je legislativní úprava, která v takových případech zaručuje uspořádání 2. kola prezidentských voleb (Nohlen 2005 : 24 – 28)

Volební systém absolutní většiny používají Bolívie, Brazílie, Chile, Dominikánská republika, Guatemala, Kolumbie, Peru, Salvador a Uruguay, přičemž v Bolívii se v případě, že v prvním kole není zvolen prezidentem žádný z kandidátů, koná nepřímá volba prezidenta parlamentem ze dvou v „lidové volbě“ nejúspěšnějších kandidátů.

Volební systém absolutní většiny se sníženým prahem na určitý minimální potřebný podíl z celkového počtu platných hlasů se prozatím vžil v Argentině, Kostarice, Ekvádoru a Nikaraguyi. Argentina nastavila 45%-ní práh, v případě více než desetiprocentního předstihu nejúspěšnějšího kandidáta nad druhým nejúspěšnějším kandidátem, v Kostarice postačuje

minimálně čtyřicetiprocentní práh, v Ekvádoru je takový potřebný podíl hlasů minimálně 45% při udržení minimálně desetiprocentního náskoku před druhým nejúspěšnějším kandidátem jako jediná alternativa vůči nutnosti získat podíl 50% + 1 další voličský hlas, v Nikaraguyi je minimální nutný zisk 45% platných hlasů. V případě nedosáhnutí tohoto nutného prahu žádným kandidátem se pak koná druhé kolo prezidentských voleb.

Na rozdíl od latinskoamerického vývojového trendu posledních desetiletí měnit používání volebního systému prosté většiny za systém absolutní většiny, setrvává při aplikaci systému prosté většiny ještě Honduras, Mexiko, Panama, Paraguay a Venezuela.

Obecně jinak platí, že požadovaná většina nutná ke zvolení nejúspěšnějšího kandidáta na prezidenta, která se liší dle legislativní úpravy volebního systému prezidenta, ovlivňuje jeho legitimitu (Měšťánková 2006 : str. neuvedena).

Po r.1994, kdy přímou volbu prezidenta všemi oprávněnými voliči zavedla jako poslední Argentina, ji už používají všechny latinskoamerické země. Většina z nich má zavedenou i přímou volbu viceprezidentů na společné kandidátce s prezidentem. Výjimku tvoří jen Chile a Mexiko, které funkci viceprezidenta nemají, Peru, jenž zaměstnává zároveň hned dva, a Venezuela, v níž viceprezidenta jmenuje prezident republiky.

Délka funkčního období prezidentů a viceprezidentů se pohybuje od čtyř do šesti let a je v průběhu času proměnlivá i v jednotlivých zemích. Na 4 roky volí prezidenta v osmi zemích : Argentíně, Brazílii, Chile, Kolumbii, Kostarice, Dominikánské republice, Ekvádoru, Guatemale a Hondurasu.

S pětiletým obdobím vlády mohou počítat prezidenti v těchto sedmi zemích : Bolívii, Nikaragui, Panamě, Paraguayi, Peru, Uruguayi a Salvadoru. Šest let mohou ve funkci setrvat prezidenti Mexika a Venezuely. K tomuto současnému stavu dospěla délka volebního období v některých zemích po změnách, při nichž ji například Argentina a Chile zredukovaly z šesti na 4 roky, Brazílie a Guatemala z pěti na 4 roky a Bolívie ji naopak rozšířila ze čtyř let na pět a Venezuela dokonce z pěti na šest let, jak si přál současný prezident Chávez (IDEA 2007: 31)

Všechny ústavy se vyjadřují k aktu znovuzvolení prezidenta do funkce po uplynutí jednoho volebního období. Tento fakt, vyplývající z historických kontextů, je dalším výrazným rysem politických systémů (i když nejen) Latinské Ameriky. Ve většině sledovaných zemí totiž stále platí zákaz znovuzvolení, který má 2 formy :

- buď je zákaz absolutní nebo
- zákaz platí pro přímo následující období .

Tato situace, jež konkrétně vyplynula z historické zkušenosti se snahou některých autoritativnějších prezidentů udržet se při moci co nejdéle i pomocí volebních podvodů.

Souboj protichůdných argumentů mnohdy probíhal v zemích, které v průběhu let 1993 až 2004 změnily pravidla (z toho v Dominikánské republice i dvakrát). (Nohlen) V současné době povoluje bezprostřední znovuzvolení odstupujícího prezidenta 5 zemí. Jsou to: Argentina (od r. 1994), Brazílie (od r. 1997), Kolumbie (od r. 2005), Venezuela (od r. 1998) a Dominikánská republika, jež měla při hledání nejlepší cesty k demokracii do r. 1994 bezprostřední znovuzvolení povoleno, pak do r. 2004 zakázáno a ještě od téhož roku znovu povoleno (IDEA 2007). Argentina prezidentu dovozuje vést zemi ve třech funkčních obdobích, která by byla řazena takto: druhé bezprostředně po prvním a třetí po mezidobí pěti let. V kontrastu s tímto početnějším trendem rušení zákazu znovuzvolení prezidenta zavedla jeho zákaz Nikaragua (od r. 1995) a Paraguay (od r. 1992) (Nohlen 2005: 20 – 22). Trvalý zákaz znovuzvolení prezidenta existuje v Hondurasu, Guatemale, Mexiku a v Paraguayi (Němec 2006: 116, 234, 269, 333). Další země, které povolují znovuzvolení, ale s odstupem mezidobí (ne bezprostředně), kdy je zvolen jiný prezident, jsou: Bolívie, Chile, Kostarika, Ekvádor, Nikaragua, Panama, Peru, Uruguay a Salvador (IDEA 2007: 32)

4.2.5 Volební systémy rozlišené podle Nohlenovy typologie pro volby do dolních komor parlamentů (Nohlen 2005: 28-33)

Druhy systémů poměrného zastoupení, odlišné od čistého poměrného systému, byly ve vícemandátových obvodech zaváděny od osmdesátých let: Bolívie a Venezuela začaly používat personalizovaný poměrný volební systém, Chile binominální, Mexiko segmentovaný systém. Nyní používá volební systém poměrného zastoupení většina zemí Latinské Ameriky: Argentina, Brazílie, Dominikánská republika, Ekvádor, Guatemala, Honduras, Kolumbie, Kostarika, Paraguay, Peru a Uruguay. Stejný systém doplněný o dodatečnou celostátní kandidátku má Nikaragua a Salvador. Segmentovaný volební systém s vyrovnáváním disproportionality v nominální složce poměrnou složkou je využíván v Mexiku. Částečné kombinování poměrného a většinového principu v rámci jednoho volebního systému nazývaný smíšený poměrný vícemandátový systém nacházíme v Panamě. Z celkového počtu jednácti poslanců se volí v šestadvaceti volebních obvodech po jednom kandidátu na základě většinového principu a ve čtrnácti malých obvodech s dvěma až šesti mandáty je voleno dalších 45 křesel s využitím principu poměrného zastoupení. Přidělení křesel se děje ve třech krocích. Nejdříve se v prvním kroku použije Hareova kvóta, ve druhém kroku

poloviční Hareova kvóta a ve třetím kroku rozhodne nejvyšší počet preferenčních hlasů (Nohlen 2005 : 34).

Na chilský volební systém Nohlen pohlíží kvůli zavedení pouze dvoumandátových obvodů jako na specifický systém a vyčleňuje pro něj název binominální. V šedesáti obvodech se volí 120 poslanců. Získávání křesel se děje podle pravidla, že strana, která ve volbách dostala nejvíce hlasů, získává první křeslo a strana s druhým největším ziskem hlasů dostává druhé. Strana získá obě křesla, jestliže dosáhne dvojnásobku počtu hlasů druhé nejsilnější strany. Nejdůležitějším efektem je, že preferuje pozici této druhé nejsilnější strany. Zároveň tento systém vylučuje z volební soutěže malé strany.

V Hondurasu, kde volí 128 křesel, v Kostarice, v níž se volí 57 křesel, v Nikaragui, kde volí 90 zastupitelů a v Salvadoru se čtyřiaosmdesáti křesly, mají všichni stejný způsob přidělování křesel, který spočívá v použití Hareovy kvóty a nejvyššího zbytku.

V Argentině se volí 257 poslanců ve čtyřiaadvaceti provinciích – volebních obvodech, jež jsou malé, střední i velké. Používají se uzavřené stranické kandidátky. Křesla se přidělují s použitím d'Hondtova dělitele. Volební práh je 3% pro každou kandidátní listinu v určitém volebním obvodu.

Brazílie volí 513 zastupitelů v sedmadvaceti volebních obvodech. Její obvody jsou velké, největší z nich má 70 mandátů. Kandidátky jsou uzavřené, neblokované. V každém volebním obvodu se křesla přidělují pomocí Hareovy kvóty a nejvyššího průměru.

Kolumbie má 161 poslanců volených ve třiatřiceti volebních obvodech na uzavřených stranických kandidátkách. Přidělování křesel se děje užitím d'Hondtovy formule. Volební práh je polovina Hareovy kvóty.

Dominikánská republika volí 149 poslanců v sedmačtyřiceti malých a středních obvodech. Stranické kandidátky jsou uzavřené. Příděl křesel se řídí d'Hondtovou formulí (Nohlen 2005 : 30).

V Ekvádoru se volí 99 poslanců ve dvaadvaceti malých, středních i velkých volebních obvodech. V roce 2003 byla zpochybněna legitimita volebního zákona a pro volby v roce 2006 bylo Kongresem určeno nové pravidlo : sečtou se všechny hlasy pro stranické kandidátky a jejich jednotlivé kandidáty a podle jejich podílu na celkovém počtu hlasů budou podle d'Hondtovy formule přiděleny mandáty (Němec 2006 : 94).

Voliči v Guatemale disponují ve volbách dvěma hlasy pro dvě různé úrovně hlasování. Z celkového počtu poslanců, jenž je 158, volí 16 zastupitelů na celostátní kandidátce a dalších 64 poslanců ve třiaadvaceti obvodech na regionální kandidátce. Volební obvody jsou

malé, střední i velké. V obou případech jsou přísně vázané kandidátky. Křesla se přidělují pomocí d'Hondtova dělitele na obou úrovních. V osmnácti volebních obvodech (malých, středních, velkých) Paraguaye se volí 80 poslanců. Používá se stranická uzavřená kandidátka. Při rozdělování křesel se využívá d'Hondtova dělitele (Nohlen 2005 : 28 - 32).

Peru má 120 poslanců, které voliči volí v pětadvaceti volebních obvodech. Disponují dvěma preferenčními hlasy. Kandidátní listiny nejsou uzavřené, volič může změnit pořadí kandidátů. Každý obvod má zaručeno alespoň jedno parlamentní křeslo. Další může získat podle počtu obyvatel a volební účasti. Pro vstup politické strany do parlamentu platí 5%-ní klauzule (napoprvé v r. 2006 – 4%). Pro přepočítání hlasů na mandáty se používá d'Hondtova dělitele). Venezuela je při volbách rozdělena na 24 volebních obvodů, v nichž se volí 2 křesla a víc. Volební obvody odpovídají jednotlivým státům federace. Volí se 165 poslanců. Volič má 2 hlasy – jeden pro kandidátku strany a druhý pro konkrétního kandidáta. Kandidátky jsou přísně vázané. 60 % poslanců je voleno relativně většinovým systémem a 40 % systémem poměrného zastoupení. Současný volební systém má nízkou efektivitu. Projevuje se vysoká fragmentace politického spektra, ale není použita volební klauzule k jejímu omezení. Byla zavedena kvóta pro zastoupení žen v parlamentu. Přerozdělování křesel se provádí d'Hondtovou metodou ve vícemandátových obvodech .

4.2.6 Volební systémy do horních komor parlamentů

V Argentině po ústavní reformě roku 1994 bylo poprvé ve volbách uplatněno v roce 2001 nové pravidlo, podle něhož byli senátoři zvoleni přímo voliči v jednotlivých provinciích – volebních obvodech. Voliči disponují třemi hlasy. Argentina má 72 senátorů. Jejich funkční období je šestileté. Volby se řídí principem relativní většiny, podle něhož získává dva mandáty strana s největším ziskem hlasů a jeden mandát strana, jež je druhá v pořadí. Tento většinový systém má úpravu pro reprezentaci menšin. Částečná obměna senátu je každé 2 roky, přičemž třetina provincií provede volbu svých tří senátorů (Nohlen 2005 : 65).

Bolívie má senátory volené na 5 let. Senát má 27 křesel. Volí se v devíti obvodech ve většinovém volebním systému s úpravou pro reprezentaci menšin. Z každého departmentu se volí 3 senátoři, dvě křesla získají 2 nejúspěšnější kandidáti z vítězné strany a třetí křeslo připadne prvnímu kandidátovi druhé nejúspěšnější strany.

Brazílie volí 81 senátorů na funkční období 8 let. Každý federální stát volí 3 senátory. V každém volebním obvodu se volí střídavě jeden nebo dva senátoři každé 4 roky na

8 let. Při volbě jedné třetiny senátu se volí v každém obvodu 1 kandidát a vyžaduje se prostá většina hlasů. V případě dvoutřetinové volby jsou zvoleni dva kandidáti s největším počtem hlasů. Používaný volební většinový systém má úpravu pro reprezentaci menšin.

Dominikánská republika má 30 senátorů. V relativním většinovém systému má každý volič v jednomandátovém obvodu 1 hlas pro senát i dolní komoru, a proto si musí vybrat stranu, a tu pak volí jak do senátu, tak i do dolní komory.

V Chile připadne všem devatenácti volebním obvodům po dvou křeslech v senátu. 38 senátorů je voleno na 4 roky podle binominálního volebního systému. Vítězná strana získává 1. křeslo, druhá nejúspěšnější strana má 2. křeslo, ale v případě, že vítězná strana dosáhne dvojnásobku hlasů druhé strany, získává i 2. křeslo.

V Kolumbii mají 102 senátorských křesel. Po reformě v roce 2003 bylo zavedeno přidělování hlasů podle mandátového čísla namísto volebního kvocientu a volebního zbytku. Nyní se spočítá počet všech platných hlasů a vydělí se počtem mandátů ve volebním obvodu. Počet všech platných hlasů pro jednotlivou stranu dělený mandátovým číslem stanoví počet získaných mandátů. Ve volbách v roce 2006 už bylo použito také 2%-ní kvorum a podle rozhodnutí strany kandidátky uzavřené a kandidátky s možností udělit preferenční hlasy. Volební systém je systém poměrného zastoupení (Němec 2006 : 174).

V Mexiku se volí ve čtyřiceti obvodech po třech senátorech celkem 128 senátorů na dobu šesti let. Senátoři v každém obvodu se volí podle principu prosté většiny, 2 křesla získá strana s nejvyšším počtem hlasů, třetí křeslo připadne straně umístěné na 2. místě. Zbývajících 32 křesel v senátu se rozdělí proporcionalně v jednom vícemandátovém obvodu. Při rozdělování křesel se použije Hareova kvóta a největší zbytek. Jde o většinový systém s úpravou pro reprezentaci menšin a s přidavným lístkem pro poměrný systém

(Nohlen 2005 : 451).

Paraguay volí do senátu 45 kandidátů v jednom celostátním obvodu na základě uzavřené blokované stranické kandidátní listiny v poměrném volebním systému. Každý volič má 1 hlas. K přidělování křesel se použije d'Hondtův dělitel. Mimo volby se automaticky stává senátorem bývalý prezident.

Uruguay volí 30 senátorů. Dalším senátorem se stává viceprezident volený na společné kandidátce s prezidentem. Funkční období senátorů je 5 let. Jsou voleni v jednom celostátním obvodu. Pro volby není určen žádný volební práh. Kandidátka je uzavřená vázaná. Volební systém je poměrný. Při rozdělování křesel se používá d'Hondtova metoda (Němec 2006 : 340 – 341).

5. Závěr

Rozvojová politika a mezinárodní spolupráce v této oblasti by podle názorů autora této práce měla v míře větší než doposud zohledňovat (nejen) politické aspekty ve smyslu důrazu a tlaku například na prosazování nenásilí, nediskriminace znevýhodněných a neprivilegovaných skupin, dobrého vládnutí a lidskoprávních aspektů jak na vnitrostátních, tak i mezinárodních úrovních.

Rozvojová studia a řešení rozvojové problematiky vyžadují ze své podstaty větší míru normativnosti než například politologie. Problémem však je, že ve světové praxi rozvojové politiky a spolupráce často převládá důraz na ekonomické (například národní) zájmy zúčastněných, tudíž normativnost je mnohdy spíše účelová. Rovněž je tato světová praxe často založena na emocích a nesystémových jednotlivostech, manipulovaných masovými médii. Náprava vede mimo jiné rovněž přes vzdělávání, osvětu a dialog.

Při hodnocení politických aspektů rozvoje je pak výzkumným problémem často propastný rozdíl mezi teorií a praxí. Autor této práce by například jako cíl politických aspektů rozvoje považoval maximalizaci spravedlnosti a minimalizaci bezpráví pro všechny. Avšak subjektivní definice tohoto stavu se bohužel liší jedinec od jedince, myšlenkový proud od myšlenkového proudu.

Politická sféra, která by tento cíl měla podporovat, prosazovat a udržovat, se případ od případu od sebe teorií i praxí liší. A lidské hodnocení, z definice subjektivní, se dokonalosti vždycky bude pouze blížit. Vždycky zřejmě budou nějaké ještě jemnější nuance, které hodnotitel nepostihne. Například hodnocení politických aspektů ve sledovaných zemích je jako nestejně velké schůdky vedoucí vzhůru k ideálnímu stavu.

Pokud tedy myšlenkově stoupáme nahoru, pak jeden z níže položených schodů jsou například pravidelné volby, které však jsou jen líbivou fasádou zakrývající nedemokratičnost režimu, která nějakou formou více či méně probleskuje i v legislativě.

O něco výše jsou pravidelné volby, kdy se legislativa „tváří“ jako zcela formálně demokratická a formální cestou se jí prohřešky nedají dokázat, avšak reálně rozšířená praxe je jiná (například zastrasování voličů).

Ještě výše může být stav, kdy teorie i praxe jsou všeobecně v pořádku, avšak jednotlivé excesy nelze vyloučit. Takový stav zřejmě bude vzhledem k lidským vlastnostem nepřekonatelný. Samotné vědecké hodnocení politických a lidskoprávních aspektů je

nesmírně složité. Organizace Freedom House, která kvantitativně hodnotí stav politických práv a občanských svobod, tak například jemnější neformální nuance, třeba ve formě dílčího či individuálního porušování lidských práv, zřejmě i vzhledem k mnohdy nemožné kvantifikovatelnosti, nepostihne.

Naopak kvalitativní a i do jednotlivostí jdoucí hodnocení stavu lidských práv ve světě, například výroční zprávy organizace Amnesty International lze jen těžko kvantifikovat. Budoucnost snad přinese postupné zdokonalování analytických a prognostických metod. Oblast volební legislativy ve sledovaných zemích je i nadále arénou často protichůdných požadavků, diskusí a někdy i následné realizace legislativních změn, s proměnlivou intenzitou v prostoru a čase (ostatně jako i jiné oblasti legislativy). Přijaté změny volební legislativy pak budou většími systémovými změnami tam, kde se politické režimy výrazněji vymezují vůči - do té doby stávající - architektuře legislativy (aktuálně například ve Venezuele). Vzhledem k relativní (nejen) politické nestabilitě jsou možnosti prognózy ztíženy.

Je pravděpodobné, že změny legislativy volebních systémů budou (nejen) kvůli jejich nižší efektivitě výraznější než změny legislativy volebního práva.

V oblasti aktivního volebního práva, které je dle názoru autora této práce stále ještě poměrně restriktivní i navzdory faktu, že jeho principy všeobecnosti, rovnosti, tajnosti a přímosti jsou ve všech sledovaných zemích zachovávány, lze očekávat v rámci diskuse o lidských právech diskuse o přiznání tohoto volebního práva některým, dnes z něj někde ještě vyloučeným skupinám, například lidem nyní označovaným za duševně nezpůsobilé, vězňům, příslušníkům ozbrojených složek, či v souvislosti s možností elektronického hlasování i občanů žijících v cizině. Autor očekává převážně trend k menší restriktivitě volebního práva úměrný vzrůstajícímu vlivu a podílu postmaterialisticky a lidskoprávně orientovaných jedinců, obdobně jako v posledních desetiletích v evropských zemích.

Lidskoprávní diskurz zřejmě rovněž pomůže zvýšit tlak na zabránění porušování či omezování formálně přiznaných práv v praxi. Obdobné trendy autor očekává i u volebního práva pasivního.

Klíčovým faktorem znemožňujícím generalizaci jakýchkoliv trendů na všechny sledované země jsou místní kontexty, zkušenosti, tradice i současné realie, často se výrazně lišící zem od země.

V oblasti legislativy volebních systémů autor podobně jako někteří významnější autoři očekává diskuse o reformách instucionálního rámce sledovaných zemí, zejména souboj prezidencialismu s parlamentarismem, významné diskuse se zřejmě rovněž v některých

zemích povedou na téma posilování přímé demokracie či zavádění elektronické demokracie.

V rámci prezidentských volebních systémů budou zřejmě zvažovány a porovnávány jako alternativy jednokolový systém relativní většiny a dvoukolový systém absolutní většiny, stejně jako budou pokračovat diskuse o délce prezidentského volebního období či možnosti znovuzvolení.

V oblasti parlamentních volebních systémů zřejmě budou předmětem diskusí většinové a poměrné systémy (dnes již převažující) s jejich mírou proporcionality, stejně jako možnost či nemožnost preferenčního hlasování na kandidátkách (tedy rozdíl mezi přísně vázanými a versus vázanými kandidátkami), či výhody a nevýhody unikameralismu a bikameralismu.

6. Shrnutí

Bakalářská práce se zabývá zejména vybranými legislativními aspekty upravujícími volební proces, volební právo a politickou participaci obyvatelstva. Byla použita rešeršně – kompilační metoda zpracování zadané problematiky. Práce je dělena na obecně - teoretickou část a část zahrnující přehled poznatků o konkrétních zemích. Po teoretickém úvodu do problematiky následuje posouzení s ohledem na volby. Jádro práce je jednak v pohledu na volební právo a jeho vývoj a současný stav, jednak v popisu volebních systémů a jejich specifikaci. V teoretické části jsou použity pojmy : volební právo a volební povinnost, volební systémy a jejich principy, atd. Jsou podrobně vysvětlena pravidla a techniky, které se účastní převedení výsledků hlasování ve volbách na mandáty a jež mají vliv na složení reprezentativních orgánů zemí. Podrobné kapitoly se týkají kandidátních listin, volebních obvodů, volebních formulí a volebních klausulí, dodatečného přidělování mandátů, struktury volebního hlasu a vztahu s určitými typy volebních systémů, u nichž je uvedena jejich typologie. Základní rozdělení vol. systémů na většinové a systémy poměrného zastoupení je rozvedeno dál a je popsán volební systém. V práci je zohledněn vliv prostředí a celkových trendů ve vývoji latinskoamerických zemí. Zvláštní pozornost je věnována důsledkům absence volebního práva žen v minulosti a jejímu vlivu na současnou participaci žen na složení reprezentativních orgánů. V celkovém pojetí bakalářské práce je stále sledována oblast parlamentních voleb (do dolní komory parlamentu a senátu) a volby prezidenta a viceprezidenta. Podrobné údaje o požadavcích na tyto funkce se týkají věku, státního občanství i osobních předpokladů pro výkon funkce. Ve spojitosti s tvorbou zastupitelských orgánů jsou popsány délky funkčních období a další podrobnosti.

Klíčová slova:

Latinská Amerika

volby

volební systémy

volební právo

rozvojová studia

7. Summary

The Bachelor degree project is particularly concerned with selected legislation aspects affecting the electoral process, suffrage, and political participation of population. Research and compilation methods were used to deal with such issues. The project consists of a generally theoretical part and a part summarizing information on particular countries. This theoretical introduction is followed by an assessment with respect to elections. The core of the project includes a view on suffrage and its development and present situation as well as a description of election systems and their specifications. The following concepts are used in the theoretical part: suffrage and electoral obligation, electoral systems and their principles, etc. Rules and techniques are explained in detail that are used to translate the election results into the number of seats and that affect the composition of representative bodies in particular countries. The following chapters take a detailed look at tickets, constituencies, electoral formulas and clauses, second scrutiny rules, structure of a suffrage and the relationship to certain electoral systems, for which a detailed typology is included. The basic division of electoral systems into majority and proportional ones is further explained with the relevant electoral system described.....The project takes into account the influence of environment and the overall trends in Latin American countries. Special attention is paid to the consequences of the absence of woman suffrage in the past and its effects on the present participation of women in the representative bodies. Throughout the Bachelor's degree project, constant attention is paid to parliamentary elections (for the Chamber of Deputies and the Senate) as well as to the president and vice-president elections. Detailed information on the requirements of such positions concerns the age, citizenship, and personal capacities. Regarding the creation of representative bodies, the office periods and other details are described.

Keywords:

Latin America, Elections, Electoral Systems, Suffrage, Development studies

8. Bibliografie

Tištěné zdroje:

- Cabada, L.- Ženíšek M. (2003): *Smišené volební systémy*, Dobrá voda, Aleš Čeněk .
- Hloušek, V.- Kopeček, L. (eds., 2004): *Demokracie*, Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav
- Chytilík, R. - Šedo, J. (eds., 2004): *Volební systémy*, Brno, Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav.
- Jehlička, P. - Tomeš, J. - Daněk, P. (eds., 2000): *Stát, prostor, politika*, Praha, Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta .
- Kolektiv autorů UNDP (2005): *Democracy in Latin America : Towards a Citizens' Democracy*, Buenos Aires včetně přílohy *Statistical Compendium*
- Kolektiv autorů International IDEA (2003): *The implementation of Quotas: Latin American Experiences*
- Kolektiv autorů International IDEA (2007): *Democracies in development: politics and reform in Latin America*
- Krejčí, O. (2006): *Nová kniha o volbách*, Praha, Professional Publishing.
- Kubešová, E. (2007): *Přednášky ke kurzu APS*, Olomouc
- Měšťánková, P. (2007): *Přednášky ke kurzu Demokracie v Latinské Americe*, Olomouc
- Němec, J. (ed., 2006): *Politické systémy Latinské Ameriky*, Praha, Oeconomica.
- Nohlen, D. (2005): *Elections in the Americas, A Data Handbook, Volume I, II*, New York, University Press
- Nováček, P. - Huba, M. - Mederly, P. (1998): *Ohrožená planeta na prahu 21. století*, Olomouc, Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Říchová, B. (2006): *Přehled moderních politologických teorií*, Praha, Portál
- Říchová, B. (2002): *Úvod do současné politologie*, Praha, Portál
- Strmiska, M. - Hloušek, V. - Kopeček, L. - Chytilík, R. (2005): *Politické strany moderní Evropy*, Praha, Portál.

Elektronické zdroje :

Freedom House (<http://www.freedomhouse.org>) on line text

Česko proti chudobě (<http://www.ceskoprotichudobe.cz>) on line text

Obsah

1. Úvod.....	4
2. Cíle bakalářské práce.....	7
3. Metody práce.....	8
4. Volby v demokratických zemích Latinské Ameriky na počátku 21.století.....	9
4.1. Obecně - teoretický úvod do problematiky volebního práva a volebních systémů	
.....	
9	
4.1.1. Volební právo	
.....	
9	
4.1.2 Volební systémy	
.....	
10	
4.1.3 Jednotlivé typy volebních systémů	
.....	
14	
4.2 Volební praxe v zemích Latinské Ameriky	
.....	
18	
4.2.1 Volební proces	
.....	
18	
4.2.2 Kvalita volebních procesů	
.....	
18	
4.2.3 Kvalifikační požadavky na kandidáty do prezidentských úřadů a parlamentních komor	
.....	
25	
4.2.4 Volební systémy pro volbu prezidentů	
.....	
29	
4.2.5 Volební systémy rozlišené podle Nohlenovy typologie pro volby do dolních komor parlamentů (Nohlen 2005 : 28-33)	
.....	
31	
4.2.6 Volební systémy do horních komor parlamentů	
.....	
33	
5. Závěr.....	35
6. Shrnutí.....	38
7. Summary.....	39
8. Bibliografie.....	40